

Abitanti in Veli vir

Daljni, sami, edinstveni

Dostop: Pod Črnim Kalom zavijete z avtoceste proti Buzetu mimo Kubeda do Gračišča (10 km), nato skozi vasi Galantiči, Butari in Gradin do Abitantov (11 km). Za obisk slapa Veli vir se z Abitantov vrnete po cesti, po kateri ste se pripeljali, 2 km po Gradinu pa zavijete na desno proti Sočergi. S te ceste se kmalu, spet na desno, obrnete proti Tuljakom in Sokoličem. Pred to vasico vas kažipot usmeri proti Velemu viru. Pot je krožna, se spušča in dviga, na njeni sredi je slap, do katerega je 20 minut zložne hoje.

Naravne lepote

Zgodovinsko-kulturne znamenitosti

Ko se mimo Hrastovelj in Kubeda pelješ v notranjost slovenske Istre, v samo srce Šavrinskih brd, hribovite flišne deželice, te začne prevevati tesnoben občutek, da si se podal v slabo obljuden in odljuden svet. Ko pa v Gračišču takoj za bencinsko črpalko kreneš na desno, se pelješ skozi mirne, z življenjem zadovoljne vasi. Le cesta se vse bolj oži in slabša, tako da na koncu opaziš, kako skozi ostanke asfalta poganjajo travni šopi. Če ne bi na kažipotih vztrajno kazalo proti Abitantom, bi pričakoval, da boš kmalu padel v nekakšno zeleno past neprehodnosti.

Vas Abitanti se podira vase, na številnih mestih jo v svojo rast neprizanesljivo vključuje narava.

Tako v vasico Abitanti prideš z njenega hrbta, od tam, kjer vanjo buta burja. Treba je obiti namrgodene zelenorjave zidove domačij in hlevov, da začutiš, kako je bila ta vas ustvarjena; kakšni so bili ljudje,

ki so jo zgradili. V kraju je še danes vse povezano, v naselitveni in arhitektonski podobi je vse smiselno oblikovano za družine in živino, za staro kmečko skupnost, vse, kar je bilo postavljenega, je sledilo človeški meri. Korte, dvorišča, ki si jih je nekoč delila vsa soseska – nekoč, preden so prebivalci preniknili skozi razselitveno sito druge polovice prejšnjega stoletja – so ubrano grajene za druženje. Tu verjetno niso poznali odtujevanja.

Spomin na konec prejšnjega stoletja: umetniki so se nekaj let vsako pomlad zbrali na mednarodni likovni akademiji, imenovani Abitanti, da bi slikoviti istrski vasi, ki jih je navdihovala, s slikami, kipi in fotografijami pomagali pri prenovi.

Kot zablodeli prišlek pa tu najprej ne občutiš pustote in strahu. En sam vhod je v vas. Vendar se oziraš: ali te kdo spremlja s pogledom, ali te kaj zasleduje ... Morda vonj po pršutu, pravzaprav dimu? Zazdi se ti, da se ti bo pod jezik zdaj zdaj prikradel okus po refošku. Seveda, to je le nostalgichen občutek domačnosti, ki je sicer brez vonja in okusa. A glej: to je vendarle prostor pustote in tesnobe. Vrata in okna v stavbah so vdrtá, vate zrejo kot očesa v lobanji. Portoni, simboli nekoč trdnega gospodarjenja, se lomijo še od svoje teže; domovi klečijo. Stopnišča nad konobami so na sredi sesuta. Kdo je padel skoz? Je kdo padel? Srce ti zaplahuta: notri, med razraščnim bršljanom, bezgom in oljkami, je nemara še duh, notri bije zatišno srce kakšnega ostarelega kmetovalca, h kateremu bi se rad povabil na malvazijo ali polento, da bi se razbremenil svojega sočutja nad propadom vasi. Znašel si se v pasti nenadne osamelosti, pomisliš in se umakneš. In si že iz vasice, si že na gmajni, ki je prepuščena naravi, še huje, po nekaj korakih po zaraščeni poti si že zablodil na hrvaško stran.

Abitanti so leta 1945 šteli 250 prebivalcev (v 16 hišah!). Pred leti je v hiši na začetku vasi umrla Ivanka Perič, edina in zadnja prebivalka. Med slovenskimi razseljenimi vasi so bili Abitanti žalosten rekorder demografskega padca. To kažejo tudi navzven. Murve, fige, bezgi, akacije s koreninami razganjajo njihove temelje hiš, z debli in vejami pa – kot iz slabe vesti – podpirajo kamnite zidove, portone, tu in tam kakšen zjeden tram. Nekaj

Vaški vodnjak pri vhodu v Abitante

podobnega so počeli ljudje, ki so obiskovali vas, da bi jo rešili; občinarji, umetnostni zgodovinarji, narodopisci, muzealci ... in ob njih slikarji, kiparji, fotografi, ki so tu vsako leto prirejali likovno delavnico. Vsi so nemočni tarnali, da je ena najlepših istrskih vasi vsako leto bolj na tleh. Vročni poskusi, kako naj bi stavbe obnovili, s kom naselili, komu jih razprodali, niso rodili sadov, bodisi zaradi nespozorumov med dediči, v glavnem naseljenih na obali, bodisi zaradi previsoko letečih idej. Pomanjkanje denarja ni bila glavna ovira.

Vsaka boljša novinarska dokumentacija v tej deželi ima debel dosje Abitanti. V vseh je zapisana enaka, lahkomiselna in pozabljiva, samo sebe za rep loveča kronika o novih, obnovljenih in ponovljenih poskusih. O tem, kako so vsi prišleki oplazeni od skrivnostne, že kar nadrealne abitantske lepote, ki da jo je treba le oživiti kot usnulo Trnuljčico, kot umrlo Evridiko. Prenekdo je začutil, da bi rad bil princ ali Orfej. Pesimistični realisti so jim vzeli metaromantični zanos: Abitante da bodo dediči in graditelji vikendov na koncu spremenili v sračje gnezdo, so krakali. Kaj je preostalo mirnemu izletniku, ki se ni hotel v nič vtikati; ki za Abitante ni mogel storiti nič dobrega, nič slabega? Da se je v Abitante vračal; da je postal abitant (prebivalec) minulosti, ki izginja v vrtincu milenija. Njegova roka ni bila roka preroka.

No, tisti, ki so krakali o sračjem gnezdu, so bili boljši preroki. Ko danes prihajaš v Abitante, na pristopnih pustotah opažaš njivice krompirja ali česna, zametek vinograda ali oljčnika. Vodnjak na začetku vasi je obnovljen. In mogočni hrast, vaško drevo, obrezan. Večina stavb je sicer pogreznjenih še globlje v propad, toda vmes je kakšna že obnovljena. Ponekod je obnova zastavljena ali le hiša na novo pokrita, da bi moča in pozimi led ne prodrla v zidove in jih razgnala. Lastniki, v glavnem dediči – pa tudi kakšen kupec ruševin – se držijo istrskega stavbnega izročila. V duhu novih časov samo občutek za lastnino lahko rešuje Abitante in z njimi številne druge vasice v Šavrinskih brdih. In jih rešuje, pri čemer osebna volja, nič več skupna, odloča, kaj

bo izluščeno iz spomina in kaj prepuščeno pozabi, kaj bo pokrpano in kaj izbrisano. Vendar pa: prihodnjim časom velja nameniti optimizem! Eden od lastnikov je lepo obnovil domačijo.

Vasici Tuljaki in Sokoliči, skozi kateri se peljemo na ogled slapa Veli vir in sta le okoli deset

Slap Veli vir se zliva čez pokonci postavljen sklad.

kilometrov oddaljeni od Abitantov – kar je »mala malca« za kolesarje – sta imeli več sreče; morda zato, ker sta bliže Kopru. Nimata genialne urbanistične zasnove Abitantov, je pa v njih ostalo več življenja, se pravi prebivalcev, ki jim je še mar za urejenost in lepoto svojih krajev. Sokoličani s široko potezo ponujajo turistom svoj naravni biser. S parkirišča pred vasjo, ob katerem je ličen ribnik z racami – kar je razkošje v sušni deželici – se široka označena pot med vinogradi in borovim gozdom spušča v globel, kjer se skriva prečudovit zaklad narave. Potok Veli vir teče med debelimi plastmi fliša, ki se na enem mestu, pač zaradi muhavosti gorotvornih sil, iznenada postavijo pokonci kakor obzidje. Voda po deževjih pada preko nekoliko poševnega in mogočnega peščenjakovega monolita osem metrov globoko v turkizno jezerce. Ob suši pa le drsi čezenj kakor blestikavi čipkasti prt. Ko je v notranjosti Slovenije še sneg, se da v jezercu že namakati. V pripeki pa božansko kopati. Tu narava ne razdira dela človeških rok kakor v Abitantih, le poigrava se z večnimi menjavami pravic, ki jih imajo njene danosti.

Ob slapu Veli vir najdete eno najlepših naravnih zatišij na naših tleh.

Kažipot v Sokoličih: obe poti k slapu sta enako dolgi in prijetni. Tako lahko opravite krožno pot.

